

**СТРАТЕГИЯ ЗА БОРБА С
БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ**

2003 година

СЪДЪРЖАНИЕ

I. УВОД	3
II. ИКОНОМИЧЕСКА, СОЦИАЛНА И ДЕМОГРАФСКА СРЕДА	4
III. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО	4
1. Концепции за бедността и социалната изолация	4
2. Измерване на равнищата на бедността и социалната изолация	5
3. Профил и основни ниши на бедността	6
4. Заетост и безработица	7
5. Образование	8
6. Здравеопазване	10
7. Жилищно осигуряване	12
8. Териториални различия и социално икономически неравенства	12
IV. ПРЕГЛЕД НА ПОЛИТИКИТЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА БОРБА С БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ	13
1. Данъчна политика	13
2. Социално подпомагане	14
3. Пенсионно осигуряване	16
4. Политика на пазара на труда	18
5. Регионална политика	20
6. Жилищна политика	21
V. СТРАТЕГИЯ	22
1. Въведение	22
2. Принципи	23
3. Стратегически цели, оперативни цели и задачи	24
Генерална стратегическа цел и стратегически цели	24
Дърво на целите	25
Стратегическа цел 1: Да се улесни участието в заетостта и достъпа за всички до ресурси, права, блага и услуги	26
Стратегическа цел 2: Да се предотврати рискът от социална изолация	28
Стратегическа цел 3: Да се подпомогнат най-уязвимите	29
Стратегическа цел 4: Да се мобилизират всички институции	31
VI. ПРИЛОЖЕНИЯ	33

I. УВОД

Управленската програма на правителството на Република България "Хората са богатството на България" включва като основен приоритет повишаването на жизнения стандарт и подобряването на качеството на живота. Намаляването на бедността и социалната изолация са важни насоки в постигането на този основен приоритет.

Министерството на труда и социалната политика на основата на управленската програма на правителството разработи и прилага нов модел на социална политика, стратегически променящ насоката за действие на държавата в социалната сфера. От пасивна социална защита се премина към разкриване на социален потенциал за активно включване на хората при решаване на техните проблеми. Основните цели на модела са: запазване и насърчаване на заетостта; нарастване на доходите и борба с бедността; модернизиране на системата за социално подпомагане; стабилна съвременна система на обществено осигуряване и развитие на социалния диалог.

Моделът за социална политика е концептуалната рамка, на основата на която Министерството на труда и социалната политика разработва **Стратегия за борба с бедността и социалната изолация** (Стратегията).

Стратегията като национален управленски документ е основана на два подхода. Първият (превантивен) е насочен към предотвратяване на бедността и социалната изолация. Вторият (проактивен) създава условия и подпомага процеса на излизане от състоянието на бедност и социална изолация.

Мерките за изпълнение на поставените в Стратегията цели ще бъдат заложили в Национален план за борба с бедността и социалната изолация.

Подготовката за присъединяване на България към Европейския съюз изисква съобразяване с основните приоритети на европейската политика в социалната сфера. Борбата срещу социалната изолация е една от основните цели на социалната политика на ЕС дефинирана в Амстердамският договор от 1999 г. На срещите на Европейския съвет в Лисабон и Ница, страните членки се споразумяха към 2010 г. да има конкретни резултати за намаляване на бедността. Прие се също сътрудничеството в тази област да се основава на основата на разработени национални стратегии и планове за борба с бедността.

България транспонира правото и достиженията на Европейския съюз в областта на социалната защита и насърчава политики за борба с бедността и социалната изолация.

Стратегията за борба с бедността и социалната изолация покрива периода 2003 - 2006 година и може да бъде допълвана и доразвивана в зависимост от обществено-икономическите условия.

Стратегията се определя като рамков документ, който третира основните проблеми на бедността и социалната изолация, като се съгласува и взаимно се допълва от следните стратегически документи в социалната и икономическа политика: "Национален план за икономическо развитие" (актуализиран вариант приет с Протоколно решение на МС № 23.38 / 05.06.2003), "Национален план за действие по заетостта за 2003 г." (приет с Решение на МС № 311 от 25.04.2003г.), "Национална здравна стратегия - април 2001", Национална стратегия за равни възможности за хората с увреждания (приета с Решение на МС № 419 от 09.06.2003г.), Закон за социално подпомагане (в сила от 01.01.2003), Закона за закрила на детето и свързаните с тях подзаконови нормативни актове и др.

II. ИКОНОМИЧЕСКА, СОЦИАЛНА И ДЕМОГРАФСКА СРЕДА

През годините след въвеждането на валутния борд (1997 г.) в българската икономика се появиха признаци на възстановяване: инфлацията бе задържана на ниско равнище, започна период на икономически растеж. Осъществен бе напредък в провеждането на пазарни реформи- приватизация, реструктуриране и закриване на губещи предприятия, подобряване на бизнес средата. Рационално управление на макроикономическо ниво беше поставено на силна фискална консолидация, която доведе до ниска инфлация, ниски лихвени проценти, ръст на БВП и повишаване на доходите на населението.

През последните пет години реалните доходи нарастват. Към края на 2002 г. и началото на 2003 г. някои пенсии възстановяват или надвишават нивото си от 1995 година. Другите доходи обаче още не могат да компенсират срива от първата половина на 90-те години, и въпреки всички положителни процеси и тенденции всички реални доходи остават под нивата, регистрирани преди началото на прехода през 1990 година.

В демографските процеси в страната настъпват неблагоприятни промени. Отрицателните тенденции в развитието на естественото движение на населението и външната миграция доведоха до значителни промени във възрастовата структура на населението. Очертава се тенденция към по-нататъшно застаряване на населението, която се изразява в намаляване дела на населението под 18 годишна възраст и увеличаване на лицата над 65 години.

Етническата структура на населението също има отражение върху социалното развитие на страната. По данни от последното преброяване през 2001 г. българските роми са 371 000 души, които съставляват 4.7% от населението. Раждаемостта в тази етническа група е най-високата в страната. Етническите турци са друга голяма група, която обхваща приблизително 9.4% от населението.

III. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО

1. Концепции за бедността и социалната изолация

Бедността е явление с много измерения, а не е само въпрос на липса на доходи в населението. Концепцията за бедността включва както липса на средства за задоволяване на основните потребности, така и липса на условия и предпоставки за водене на достоен и пълноценен живот в резултат на липсата на избор. Условията за живот трябва да бъдат такива, че да осигуряват дълъг и здравословен начин на съществуване, възможности за образование, а също така и свободно, без ограничение участие в разнородни човешки дейности.

Бедността и социалната изолация се характеризират със следните основни измерения:

- Липсата на достатъчно доходи за задоволяване на основни жизнени потребности (както на потребността от храна, така и на други потребности);
- Липсата на достъп до производствени ресурси (например, земя, капитал и кредити);
- Липсата на възможности за намиране на достойна работа;
- Липсата на достъп до основни социални услуги, образование и здравеопазване;
- Липсата на социална защита.

Това широко разбиране за бедността е възприето не само с отчитане на световните и европейските стандарти, но и с отразяване на националната специфика. То служи за концептуална рамка при прилагане на многосекторния подход с борбата срещу бедността.

Бедността води до социална изолация, което от своя страна е предпоставка за все по-голямо обедняване. От друга страна, социалната интеграция не се ограничава единствено с достъп до блага, услуги или заетост. Реализирането на успешна социална интеграция предполага:

- политика, която гарантира социализация на гражданите чрез тяхното овластяване и участие в процеса на взимане на решение;
- подпомагане достъпа до социални услуги, образование и здравеопазване;
- условия за преодоляване на различията и неравнопоставеността от териториален характер, между мъжете и жените, по възраст, етническа принадлежност или др.

Разбирането за социална изолация обвързва материалните лишения с участието в социалния живот и ползването на социални права. Бедността изолира хората и им пречи да взимат активно участие в обществения живот. Социалната изолация настъпва тогава, когато по ред причини отделни лица и групи не успяват да получат достъп или да се възползват от възможностите, които предлагат обществата и икономиките.

Настоящата Стратегия е насочена към три аспекта на социалната изолация – изолация от трудова заетост, изолация от материални ресурси и социални услуги, и липса или ниски доходи.

2. Измерване на равнищата на бедността и социалната изолация

За измерване равнищата на бедността се използват различни методики и показатели, които дефинират това многостранно явление. Едни от най-често използваните методики са тези, чрез които се определят праговете на бедността. **Относителният праг на бедността** се изчислява като дял от медианния еквивалентен доход и определя бедността спрямо определен среден национален стандарт за благосъстояние. Прагът на **абсолютната бедност** е свързан с минимален жизнен стандарт, който обикновено се основава на кошница хранителни стоки, плюс издръжка за насъщни нехранителни потребности. В България все още не е приет официален праг на бедността. За дефиниране на бедността и социалната изолация се използват набор от показатели, които характеризират отделните им проявления. Някои от тях са:

- Равнище на безработица;
- Брой хора на социално подпомагане;
- Равнище и разпределение на доходите;
- Брой настанените деца и възрастни в специализираните институции;
- Деца, отпаднали от образователната система;
- Очаквана продължителност на живота в момента на раждане;
- Регионални различия в равнищата на бедност, и др.

По данни за 2002 г., 13,43% от българските домакинства живеят под относителния праг на бедност¹. Това е най- ниското равнище на бедност за периода след 1995 г. (вж. Приложение 1).

Делът на бедното население в България е съпоставим с този в други европейски държави. През 1999 г. в България под относителния праг на бедност живеят 15,3% от населението спрямо 15% средно за ЕС и страните-кандидатки.

По данни на националната статистика през последната година диференциацията в доходите е нараснала след продължителна тенденция към намаляване в периода от 1995 до 2000 г. Задълбочаването на диференциацията в една или друга степен обхваща всички източници на доходи и социални слоеве в обществото като през 2002 г. тя се доближава до равнищата си от 1997 г.

3. Профил и основни ниши на бедността

Идентифицирането на бедните слоеве в обществото според различни характеристики е важен елемент от анализа на бедността. Профилите на бедността представят разпространението на бедността сред различните групи от населението, с използване на различни признаци като:

- социално-икономически и професионален статус на домакинството;
- етническа принадлежност;
- разпространение на бедността според размера и състава на домакинството;
- профил на бедност по местоживее и големина на населеното място;
- разпространение на бедността според равнището на образование на главата на домакинството.

В структурата на бедните домакинства по социално-икономически признак преобладават домакинствата на икономически неактивните и безработните. Бедността е силно разпространена сред дълготрайно безработните и сред някои групи от заетите, получаващи ниски доходи, като работещите в земеделието и в скритата икономика. Безработицата (особено дълготрайната) и неинституционализираната трудова заетост са сред основните фактори за обедняването и социалната изолация.

Високо е равнището на бедност и социална изолация сред ромското население, което се изразява в липса или ниски и несигурни доходи, лоши жилищни условия, ниско ниво на образование, лош здравен статус, дълготрайна безработица.

¹ Определен като 60% от медианния еквивалентен доход. Този метод за установяване равнището на относителна бедност е възприет от ЕВРОСТАТ и се прилага от Националния статистически институт (НСИ) въз основа на резултатите от наблюдението на домакинските бюджети. При изчисленията се използва скала на еквивалентност, за да се отрази икономията от ресурси в резултат от съвместното съжителство на лица в едно домакинство. Това е частта от доходите, която се разходва за материални блага, еднакво необходими, неделими и полезни за всички членове на домакинството. Например разходите за покупката на дълготрайни предмети за потребление (телевизор), заплащането на отоплението и осветлението в дома и т. н. Използва се еквивалентната скала на ЕВРОСТАТ: 1 за първи член на домакинството; 0.5 за всеки следващ възрастен член; 0.3 за дете под 14 години. При равни други условия, превръщането на домакинствата в еквивалентни единици ги прави коректно сравними.

Най-силно разпространена е бедността сред многодетните домакинства. През 2001 г. по-малко от 7% от домакинствата без деца попадат под относителния праг на бедност, докато при домакинствата от двама родители с едно дете този дял е почти 12,4%, а при тези от двама родители с три и повече деца е около 60% (вж. Приложение 3 и 4).

В сравнение с жените, мъжете са малко по-застрашени от обедняване (вж. Приложение 5). Домакинствата, глава на които е жена са изложени в по-голяма степен от риска за изпадане в бедност.

Образованието дава на хората по-големи шансове да си намерят работа, да получават доходи и да се интегрират в обществото. Лицата с основно и по-ниско образование най-често попадат в категорията на бедните. За бедните домакинства с ниско образователно равнище е по-трудно и да изпращат децата си на училище. Висшето образование е фактор за защита от бедност. Равнището на бедност е под 2% сред хората с висше образование.

Бедността възниква най-вече от: липса на работа и сигурен източник на доход, свързан с (настояща или предишна) икономическа дейност; ниско образование; голямо домакинство с много деца; принадлежност към ромската етническа група; местоживеене в селски район.

4. Заетост и безработица

Преходът към пазарна икономика доведе до значително и трайно намаляване на заетостта и икономическата активност на населението в страната. За първи път след 1995 г., през 2002 г. броят на заетите лица в страната се увеличава с 0.8%. Средногодишният им брой през 2002 г. е 2 992.2 хил. души или с 24 хил. души повече спрямо предходната година.

Безработицата е един от най-важните фактори, пораждащи бедност. В “Съвместен доклад за социалната реинтеграция” на ЕС се отбелязва, че всички страни, членки на ЕС смятат насърчаването на заетостта за ключово средство, както за предотвратяването, така и за намаляването на бедността и социалната изолация.² Нивото на бедност сред безработните лица е 32.5% през 2001 г., докато сред заетите е едва 6.6%.³

Равнището на безработица в България е по-високо, както в сравнение със страните от евро-зоната, така и спрямо почти всички страни-кандидатки за членство в ЕС (вж. Приложение 8). През периода 1999-2001г. равнището на безработица нарасна значително и бяха достигнати най-високите стойности от началото на прехода, като следствие от извършените структурни реформи и приватизация в реалния сектор, както и от реформите в държавната администрация. Положителните тенденции на развитие на икономиката и значителното развитие на предлаганите активни програми и мерки на пазара на труда, спомогнаха за бързото намаляване на безработицата в страната и през месец август 2003 г. равнището на регистрирана безработица по данни на Агенция по заетостта достигна 12.98%. Подобна е тенденцията и в данните на НСИ, според които през второто тримесечие на 2003 г. броят на безработните лица е 457.3 хил. души, а равнището на безработица сред лицата над 16 годишна възраст е 13,7% - също най-ниско за последните три години.

² Вж. Draft Joint Report on Social Inclusion, p.26

³ По данни на НСИ.

От 2002 г. се прилага диференциран подход към различните социални групи в съответствие с конкретните им потребности, при който се преминава от пасивна социална защита на безработните към осигуряване на трудова заетост и подходящо квалификационно обучение.

Основните групи безработни лица, към които е насочена активната политика на пазара на труда са продължително безработните лица, младежите до 29-годишна възраст, безработните лица над 50-годишна възраст, безработните лица с намалена работоспособност, безработните лица с ниска степен на образование, без специалност и професия, както и безработните жени. Един от най-големите проблеми на трудовия пазар е високият дял на дълготрайно безработните от общия брой безработни лица.

Дълготрайната безработица обезсърчава лицата, останали за дълъг период от време без работа и намалява цялостната икономическа активност на населението. Това води до намаляване на ефективността на използване на потенциалния трудов ресурс. По данни на НСИ коефициентът на икономическа активност се задържа около и под 50 %.

Дълготрайната безработица се поражда от ниското търсене на труд в много райони на страната, от ниската квалификация и загубата на трудови навици на дълготрайно безработните лица⁴. Активната намеса на правителството има решаващо значение за подобряване на техния потенциал не само в дългосрочна, но и в краткосрочна перспектива, защото единствено с намесата на социалните институции (чрез специализираните програми за заетост) може да се гарантира реалното включване на тези лица в пазара на труда.

През последните 2-3 години значително нараства и делът на безработните лица над 50 годишна възраст. Към края на 2002 г. те формират 21% от общия брой на безработните, регистрирани в бюрата по труда. За тях има значение ограничаването на безработицата в непосредствена перспектива. От стратегическа гледна точка и предвид намаляването на работната сила през следващите години, удължаването на трудовия живот се превръща в приоритет на политиката по заетостта, който съвпада с една от целите на пенсионната реформа.

5. Образование

Системата на образованието подпомага процеса на борба с бедността и социалната изолация чрез предоставяне на възможности за равен достъп до предучилищна подготовка и основно образование за всички хора в страната без оглед на етническа принадлежност, местоживеене, здравословно състояние или възраст. Това става също така и чрез обвързване на това право с елемента на задължение към всички деца до 16 години да посещават училище и респективно към ограничаване на детския труд до тази възраст. Особено важен елемент е също така и обвързването на търсенето на пазара на труда с подготовката на квалифицирани специалисти, които завършват не само професионално, но и общо образование.

⁴ Преобладаващата група от регистрираните безработни са лица без квалификация или с основно и пониско образование (приблизително 55%). Около 60% от общия брой регистрирани безработни не притежават специалност или квалификация.

През последните години тенденцията е към намаляване на децата в детските градини и спадане на посещаемостта в зависимост от потребителските възможности. Децата от турска и от ромска етническа група посещават по-слабо предучилищните институции. От 2003 учебна година към детските градини и/или училищата се създават подготвителни предучилищни групи, с които се цели постигане на равен старт на децата в училище. Тези групи са особено важни за децата с не български майчин език. За тях е въведено специалното изучаване на български език, което да им даде възможност за изравняване в социален и езиков план и да им помогне да преодолеят бариерата на езика. Финансирането на подготвителните групи се поема от бюджета като родителите не заплащат такси за обучение.

В България 16 % от децата остават без завършено основно образование⁵. По данни на МОН, само през първия срок на 2003 г. са отпаднали над 2000 деца от 1 до 12 клас. Ранното напускане на училище най-често е резултат от социално-икономическото състояние на домакинствата.

Тревожно е, че в сравнение с предишни години все по-малко деца в селата завършват средно образование. При средното образование разликата в достъпа до образование на градските и селските деца става отчетлива. Живеещите в селски райони деца получават три години по-малко образование в сравнение с тези, живеещи в града.

Висшето образование е силен превантивен фактор срещу бедността. То гарантира подобри възможности за намиране на работа и професионална реализация.

Посещаемостта на училище е свързана с отдалечеността на училището от населеното място на детето, наличието на транспорт и възрастта на детето. От 2002 г. транспортът на учениците до 16-годишна възраст в населено място, където няма съответно училище, както и интернатното обучение в средишно училище в най-близкото населено място на територията на общината са безплатни. Най-остри остават проблемите за планинските и гранични райони и малките населени места, където инфраструктурата е слабо развита и с лошо качество, а през зимата и достъпът е затруднен.

Съобразяването с нормативните разпоредби за капацитета на училищата провокира политика на оптимизиране на училищната мрежа, което означава и затваряне на не натоварени училища предимно в малките населени места. Това изглежда не винаги е най-доброто решение, защото често провокира лавинообразни проблеми, сред които миграция на млади семейства с деца, напускане на специалисти с висше образование, застаряване на селското население, обезлюдяване на цели райони.

Учебниците и учебните пособия са сред нерегламентираните разходи за образование. С изключение на посещаващите първи клас и предучилищните групи, останалите ученици сами закупуват учебници и учебни помагала. С преминаване в по-висок клас, количеството на учебниците расте, а оттам и необходимата сума за закупуването им. Наличието на политика за подпомагане чрез талони за безплатни учебници несъмнено би повишило процента на децата от бедни семейства, които притежават учебници,

⁵ Вж. "Цели на хилядолетието за развитие", ПРООН, 2003, с.19

както и може да осуети решение за напускане на училище, ако то е породено от съображения за финансова недостатъчност или бедност на семейството на ученика.

По отношение на училища за ученици със специални нужди в момента функционират 57 специализирани институции за предоставяне на социални услуги на деца с умствени увреждания, които са на методическо подчинение към МТСП. В това число влизат 30 дома за деца с умствена изостаналост, 9 учебно-професионални социални заведения, 1 дом за деца с физически увреждания и 17 дневни дома за деца и младежи с умствена изостаналост. Други 242 специализирани заведения се управляват от МОН. Това са най-често училища за деца без родителска грижа. Тенденцията е към намаляване броя на институционалното “специално отглеждане и обучение на ученици” и вливането на този контингент ученици в редовната образователна система⁶.

6. Здравеопазване

Бедността въздейства върху здравето в неговите биологични, психични и социални измерения. Бедността повишава индивидуалните и екологични рискове за здраве; създава заплахата за недостатъчно и нерационално хранене; ограничава достъпа до информация и знания; намалява възможностите за получаване на своевременна, адекватна и качествена медицинска помощ.

Повишеното ниво на детската и майчината смъртност, разпространението на туберкулозата, ниската продължителност на живота, повишеното ниво на полово предавани болести и др., са все показатели за влошеното здраве на една нация, но са и резултат от изолацията на определени групи от населението (вж. Приложение 9 и Приложение 10). В развиващите се страни ниското тегло на новородените е показател за влошено здраве и недохранване на майката. В индустриалните страни то е най-вече показател за тютюнопушене по време на бременността или за раждания от малолетни. Една от целите, поставена на **Световната среща на върха за децата** е новородените с тегло под 2.5 кг. да не надхвърлят 10% от общият брой новородени, в България този процент е 9%⁷

Системата на здравно осигуряване е публично-частна. Публичният компонент е представен от Националната здравноосигурителна каса и осъществява задължителното здравно осигуряване на всички български граждани. Въведена е система на общопрактикуващ лекар и право на здравно осигурените лица за свободен избор на лекар и стоматолог. Осигурени и развити са всички йерархични нива на здравеопазването.

Бедните и уязвимите групи от населението срещат сериозни финансови и организационно-административни бариери при ползването на здравни услуги като превантивни и профилактични мероприятия, диагностика, лечение и рехабилитация.

Сред най-важните финансови проблеми са:

(а) *Здравното осигуряване*. Вноската за здравно осигуряване е в размер на 6 % от доходите и до 2004 г. се разпределя между работника и работодателя в съотношение

⁶ С тази цел са въведени специални нормативни разпоредби за прием на деца в редовните предучилищни групи и в редовните училища. От 1994 г. досега са закрити повече от една четвърт от домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа.

⁷ Тегло на новороденото под 2,5 кг. е международно възприет индикатор за бедност (UNICEF 2002)

25:75. Много от бедните обаче, и по-специално ромите⁸, имат проблеми с плащането на здравноосигурителните си вноски, защото или не разбират необходимостта от тях, или не са наясно с процедурите за осигуряване.

Сериозен проблем е, че на практика извън кръга на лицата, осигурявани за сметка на държавния бюджет, остават дълготрайно безработните, нямащи право на социална помощ. Тези хора могат да ползват само спешна помощ.

(б) *Допълнителни плащания от собствени средства.* Наличието на потребителска такса за посещение при общопрактикуващ лекар и стоматолог, отделно за посещение при специалист, за провеждане на изследвания, както и за стационарно лечение (в извънболничната и болничната помощ) е друга пречка за достъп до системата. Въпреки, че таксата е относително малка и от нея са освободени някои групи лица (деца, бременни жени, болни от определени заболявания и др.), за бедните тя представлява висока финансова бариера - особено, когато лечението изисква сложна диагностика и е свързано с многократни посещения при лекар.

(в) *Допълнителни плащания в извънболничната помощ.* Тези плащания се налагат поради наличието на "лимита" за посещение при специалист и за провеждане на изследвания. Поради строго определения ресурс на Националния рамков договор, бедните болни, които не са в състояние да заплащат сами тази услуга отлагат прегледа и с това забавят лечението си или ако платят, сериозно натоварват ограничения си бюджет.

(г) *Допълнителни плащания при провеждане на стационарно лечение.* Финансовите трудности на болниците принуждават пациентите да доплащат за лечението си като осигуряват консумативи, лекарства, и доплащат за храна. Това допълнително ограничава възможностите за лечение на бедни хора.

(д) *Стойността на медикаментите.* За много от бедните цените на лекарствените средства са непосилно високи, въпреки тяхното частично или пълно заплащане от Националната здравна осигурителна каса. Това води до замяна на скъпи лекарства с евтини или до отказ от лечение.

(е) *Недобрата инфраструктура.* Селското население, особено живеещите в планински и гранични райони на страната имат затруднен достъп до специализирана помощ поради недобрата комуникационна инфраструктура и транспортна мрежа. Разходите за транспорт допълнително оскъпяват и ограничават ползването на здравни услуги.

Главните организационно-административни проблеми на здравното обслужване на населението се свеждат до:

(ж) *Недостатъчна информация.* Информацията за видовете лечебни заведения и за медицинските услуги, предлагани от тях не е широко достъпна и лесно разбираема. Предвид социалната изолация на бедните, както и културните особености на отделните етноси ползването на здравни услуги се ограничава, дори когато те се предлагат свободно и безплатно.

(з) *Бюрократично-усложнен процес на експертиза на временната и трайната неработоспособност.* Съществуват големи трудности за бедните пациенти при експертизата на временната и особено - на експертизата на трайната

⁸ Източник: "Извън капана на зависимостта". ПРООН, Регионален доклад за човешко развитие, с. 75, 2002 г.

неработоспособност и инвалидност - главно поради това, че са необходими изследвания, които не се заплащат от НЗОК, и заради дългия срок (до една година) на изчакване на решението.

(и) Несъобразения с нуждите на бедните начин за предоставяне на услугите. Детската и майчината смъртност най-често са предизвикани от ограничения достъп до квалифицирани грижи на бременните и децата в селските райони и в населените места с концентрация на ромско население. Недостатъчно и неефективно е нагледното обучение, на което се разчита да ограничи разпространението на сифилиса и ХИВ / СПИН сред младите хора и уязвимите групи⁹.

7. Жилищно осигуряване

България има по-високи стойности на показателя “жилища на 1000 обитатели” (467/1000) от средно-европейските (420/1000). У нас, обаче, има голямо количество необитавани жилища, поради което реалната осигуреност със жилища в някои населени места (главно големите градове на страната) е много по-ниско от европейските стандарти. (вж. Приложение 13).

Съотношението между среден годишен доход и средна цена на жилище се покачва от 2.8 през 1989 до 7.0 през 2002, което е индикатор за значително намалените възможности на повечето от гражданите в страната да закупят ново жилище през последните години. Влошения достъп до нови жилища прави голяма част от населението ниско мобилно и “закотвено” към собствеността си. Една част от населението не реагира на мобилността на националните трудови пазари, жилищният фонд деградира, а жилищните комплекси се гетовизират поради неадекватно управление и поддържане.

8. Териториални различия и социално-икономически неравенства

Териториалните различия и социално-икономическите неравенства са причинно - следствен фактор, пораждащ бедност.

Най-малки са териториалните различия и социално-икономическите неравенства на регионално ниво – райони за планиране. Те нарастват на областно ниво и са най-големи на общинско ниво.

На регионално ниво, като най-изостанал се характеризира Северозападния район за планиране. Останалите пет района за планиране показват сравнително малки различия по отношение на териториалните различия и социално-икономическото неравенство.

В същото време регионалните различия на трудовия пазар се проявяват в стойностите на всички показатели и развитието на пазара на труда – заетост, безработица, заплащане, производителност на труда, образователно-квалификационна и демографска структура на работната сила. Най-динамично развиващият се Югозападен район е с най-ниско равнище на безработица (14,6% при 20% за страната през 2001 г.) и най-високо равнище на заетост – 54,7% при 49,7% за страната през 2001 г.

⁹ Източник: Цели на хилядолетието за развитие на България, с 31, 2003 г.

Териториалните различия и социално-икономическите неравенства са най-големи на ниво общини. Според равнището си на социално-икономическо развитие през 2000 г., общините формират три групи. Първата група обхваща 32 общини, чието равнище на развитие е над средното за страната, където живее 30% от населението. Втората група са 131 общини, чието равнище на социално-икономическо развитие може да се определи като “средно” и там живее почти 48% от населението на страната. Третата група включва най-изостаналите 99 общини, чието социално-икономическо състояние може да се определи като “критично”. В преобладаващата си част това са малки, периферни, планински, с депресивна местна икономика общини. Техните жители представляват 22% от населението на страната. Това означава, че всеки пети българин живее в по-неблагоприятни икономически и социални условия (вж. Приложение 11).

Диференциацията в равнището на социално-икономическото развитие на общините за периода 1998г. – 2002г. е нараснала. Намалява броят на общините с равнище на развитие над средното за страната, като различията между тях и останалите общини се увеличават. Повечето общини запазват или влошават своя социално-икономически статус. Общата тенденция е, че при относително по-стабилна макроикономическа среда диференциацията на общините се увеличава, докато при по-нестабилна среда тя се променя по-слабо. В неустойчива макро-икономическа среда общините са принудени да функционират в “режим на оцеляване”, докато с нейното стабилизиране, влиянието на регионалните фактори се засилва.

IV. ПРЕГЛЕД НА ПОЛИТИКИТЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА БОРБА С БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ

1. Данъчна политика

Приходите в държавния бюджет на Република България (без социалното и здравното осигуряване) се формират в по-голямата си част от данъчни постъпления. Ето защо данъчната система в страната оказва сериозно влияние върху генерирането и разпределението на доходи. След кризата от 1996-1997г. има стабилизиране на данъчната система, което позволи предприемането на стъпки към намаляване на общата данъчна тежест.

Основни цели и приоритети на провежданата от правителството данъчна политика са: общо намаляване на данъчната тежест в рамките на балансиран бюджет, поддържане на стабилността на данъчната система, развитие на законодателството в съответствие с изискванията на директивите на Европейския съюз, точно определяне на правата и задълженията на данъкоплатците и данъчната администрация, равнопоставеност на данъчните субекти.

Провеждането на успешна данъчна политика е основен инструмент за подобряване на цялостната бизнес среда и насърчаване на инвестициите в условията на макроикономическа стабилност. Чрез създаване на условия за инвестиции, се стимулира развитието на националната икономика. Това допринася за повишаване на доходите на населението, респективно на потреблението и същевременно държавата ще може да упражнява контрол върху насочване на средствата към определени райони чрез субсидии и данъчни преференции.

Правителството отчита факта¹⁰, че в структурата на данъчните приходи разчита предимно на косвените данъци. Във връзка с поетите задължения към ЕС за повишаване на акцизите и предвид намеренията си за по-нататъшно облекчаване на данъчното облагане на фирмената печалба и на доходите на физическите лица, то възнамерява да задълбочи тази тенденция в близко бъдеще. Заявено е и намерение за опростяване и унифициране на данъчната система с изграждането на Единната агенция по приходите (ЕАП), в която да се концентрират операциите по събирането на данъци и осигурителни вноски.

В областта на облагане печалбата на фирмите бе дадена преференция при инвестиране в общини с висока безработица, с което може да се постигне увеличение на заетостта.

Използването на данъчната система като основен инструмент в областта на политиката на доходите и проблемите с бедността е свързано с редица негативи, например затруднената възможност за селективен подход към определени групи от населението¹¹.

2. Социално подпомагане

Политиката в областта на социалното подпомагане се реализира по няколко направления:

А. Поддържане (допълване) на доходите. Политиката включва предоставяне на помощи по условията на Закона за социално подпомагане и Правилника за прилагането му и съдържа определени стимули за търсене и приемане на работа.

Тази програма има целенасочен характер при предоставяне на месечни целеви и еднократни социални помощи. Тя стимулира бенефициентите да предлагат работната си сила на пазара на труда и да се стремят към социална (ре)интеграция. Програмата е гъвкава и адаптивна и има диференциран подход към уязвимите групи от населението. Тя може да се “надгражда” с други програми и мерки за социална закрила и осигурената защита на децата в семейството в случаите, когато родителите не отговарят на условията за подпомагане. Програмата има широк обхват (около 250 хил. случая през 2002 г.) и несъмнено има роля за ограничаване на бедността - с около 4 процентни пункта (вж. Приложение 12).

Относително по-ниската динамика на ГМД се компенсира през 2002 г. с по-високите коефициенти, чрез които се определя размерът на паричната социална помощ за някои специфични рискови групи от населението (възрастни хора, хора с увреждания, сираци, самотни родители с деца).

Б. Предоставяне на помощи по реда на Закона за семейни помощи за деца.

Тази програма осигурява: универсална еднократна помощ при раждане на дете; специална закрила, осигурена чрез допълнителна еднократна помощ в случаите, когато до навършване на 2-годишна възраст на детето е установена трайна степен на намалена възможност за социална адаптация; прилагане на подоходен критерий за достъп до

¹⁰ Вж. “Данъчна политика 2003-2005г.”, Министерство на финансите.

¹¹ Според Конституцията, данъците се регламентират със закон и се определят съобразно доходите и имуществото на гражданите.

месечно подпомагане; специална закрила чрез предоставяне на универсални месечни помощи за деца с трайно намалена възможност за социална адаптация без оглед на равнището на дохода на населението; възможност за ежегодно повишаване размера на месечните помощи за деца и на доходната граница за тяхното получаване.

В. Предоставяне на помощи в натура.

Тук се включват: програмата за целево енергийно подпомагане през зимния сезон; предоставянето на целеви помощи за определени рискови групи - многодетни майки, инвалиди с висок процент трайно намалена работоспособност, (получават месечна помощ в размер 15% от ГМД за транспортно обслужване, месечна помощ в размер на 20% от ГМД за телефонни разходи, веднъж годишно им се предоставя целева помощ за балнеолечение в размер на 3 пъти ГМД).

Въведената през 1995г. програма за Целево енергийно подпомагане е най-мощната програма в системата за социално подпомагане.

Нейни по-важни силни страни са: основната ѝ цел – да подпомогне бедните лица и семейства за посрещане на увеличените цени на тока и парното; разширеният обхват; подкрепата в осъществяването на политиката за преход *от* субсидиране на производството към целево субсидиране на нискодоходните потребители; начинът за определяне размера на енергийната помощ, който при зададените нива на защитено потребление на електроенергия и на твърдо гориво отразява промените в цените на енергоносителите; гъвкавостта на механизма за подпомагане, който се основава върху комбинираното действие на две схеми на защита – една за най-бедните групи от населението и една универсална схема (двустъпална тарифа за електроенергия) за облекчаване разходите и на относително по- високодоходните домакинства; финансовата стабилност, осигурявана чрез целеви субсидии от държавния бюджет; по- опростеното администриране.

Като по- съществени слаби страни на тази програма могат да се определят: трудният контрол върху размера на доходите, декларирани от получателите на целеви енергийни помощи; величината на помощта за отопление не отчита различията в доходния статус на получателите.

Положителните страни на предоставяните целеви помощи за определени рискови групи от населението са свързани с: осигуряването на специални мерки за социална защита на тези групи, съобразно спецификата на някои техни потребности; относително лесното администриране; широкият обхват на мерките (310 795 случая през 2002 година).

Г. Предоставяне на социални услуги

Социалните услуги се предоставят в общността или в специализирани институции. По условията и реда определени в Закона за социално подпомагане и Правилника за неговото приложение в общността се предоставят 12 вида социални услуги като напр. личен асистент, социален асистент, домашен помощник, домашен социален патронаж, дневен център, център за социална интеграция и рехабилитация, защитени жилища, обществени трапезарии и пр. Специализирани институции за предоставяне на социални услуги са домовете за деца или младежи с увреждания, домовете за възрастни хора с увреждания, социалните учебно-професионални заведения, домове за стари хора, приюти, домове за временно настаняване. Силните страни на тази актуализирана наскоро програма са: доближаването на социалните услуги до обичайната домашна среда (“в общността”) на потребителя; централизираното финансиране за сметка на държавния бюджет; разнообразяването на номенклатурата

от услуги и тяхното съобразяване със специфичните индивидуални нужди на клиента; отварянето на социалното обслужване за частния сектор; изискването в индивидуалния план на потребителя на социални услуги в специализираните институции, да се включват мерки за извеждането от тях и за социално включване; регламентирането на обществени структури (обществени съвети в общините, съвети на потребителите на социални услуги) за упражняване на контрол, върху дейностите по социално подпомагане и оказване на социални услуги; създаването на нормативни предпоставки за развитие на публично-частното партньорство.

Ограниченията пред тази програма са свързани с: ниската покупателна способност на потенциалните потребители, което ще стеснява търсенето на съответните услуги; необходимостта те да бъдат субсидирани за да са привлекателни за частния бизнес и за неправителствените организации; лошото състояние на сградния фонд и на обзавеждането в специализирани институции, водещо до ниско качество на обслужването и изискващо от потенциалните “социални предприемачи” големи първоначални разходи.

3. Пенсионно осигуряване

(а) Обхватът и условията за достъп до осигурителни права. Действащата държавна пенсионна система¹² обхваща всички лица, получаващи доходи от трудова дейност, както и безработните за периода, през който получават обезщетение за безработица.

Една от най-съществените промени с влизането в сила през 2000 г. на Кодекса за задължително обществено осигуряване (От 2003 г.- Кодекс за социално осигуряване) беше въвеждането на по-строги, по- универсални и ясни условия за получаване на пенсия. Ограничиха се съществували преди по- либерални условия за достъп до пенсионни права – напр. възможностите за ранно пенсиониране. От достъп до такива права се изключиха онези лица, които нямат достатъчно осигурителен принос. По такъв начин пенсионната система се опрости и унифицира, а връзката между осигурителни права и принос се засили.

При определянето на новите условия за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст се целеше по-плавен преход към една по-висока възраст, която обаче е значително по- ниска от установената от законодателствата на много други държави. Положителна страна на възприетата стъпка за увеличаване на минимално изискваната възраст за пенсиониране е, че тя спомага за постигане на по-бърз и осезателен ефект върху финансовото стабилизиране на пенсионната система. Отрицателният момент е, че тя е сравнително стръмна и изискванията за право на достъп значително нарастват (особено за жените), което води до по-голям престой на пазара на труда на по-възрастните генерации, като за част от тях този престой е до 65 годишна възраст.

Лицата, които по различни причини не покриват изискванията за достъп до пенсионната система получават социална пенсия за старост, като средствата за тях се осигуряват от републиканския бюджет. Те добиват право на такава пенсия след

¹² Има се предвид главно покриването на риска “старост”, който и по мащаби, и по сила на влияние е един от основните, които (могат да) генерират бедност.

навършването на 70 годишна възраст и при условие, че техният годишен доход на член от семейството е по-малък от сбора на гарантирания минимален доход (ГМД) за социално подпомагане през последните 12 месеца преди искането на пенсия. В този случай, пенсионната система започва да изпълнява функции на социалното подпомагане.

Увеличаването на изискванията за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст обаче допринесе за увеличаване на пенсиите за инвалидност поради общо заболяване, което бе очаквано при подготовката на пенсионната реформа. Очевидно, част от осигуряваните лица прилагат една напълно легитимна стратегия за придобиване на право на пенсия за инвалидност, вместо на пенсия за осигурителен стаж и възраст, но паралелно с това тревожно стои въпросът за обективността на оценката на тяхната трайна неработоспособност.

(б) Финансовата стабилност на пенсионната система. Философията на пенсионната реформа е подчинена на необходимостта от постигане на финансова стабилност на пенсионната система, което е и една от стратегическите цели на въвеждането на новия пенсионен модел. За нейното постигане бяха въведени редица мерки, целящи увеличаване събираемостта и величината на приходите и подобряване контрола над разходите.

Като примери за добри мерки в областта на приходите на държавното обществено осигуряване могат да се посочат:

- обособяване на осигурителните фондове "Пенсии", "Пенсии, несвързани с трудова дейност", "Трудова злополука и професионална болест", "Общо заболяване и майчинство", фонд "Безработица" и въвеждане на целеви осигурителни вноски за тях;
- увеличаване кръга на осигурените лица и намаляване на случаите, при които не се дължи осигурителна вноска;
- разширяване на осигурителния доход, който включва всички доходи от трудова дейност;
- въвеждането на максимален месечен размер на осигурителния доход, на минимален месечен размер на осигурителния доход – за самоосигуряващите се лица, а от 2003 г. – и на минимален месечен размер на осигурителния доход по дейности и групи професии – за работниците и служителите, и за изпълнителите по договори за управление и контрол на търговски дружества.

Въвеждането на минималните осигурителни доходи по икономически дейности и квалификационни групи професии и задължителната регистрация на трудовите договори в НОИ постави началото на решителни мерки срещу сивия пазар на труда. Засега не са регистрирани никакви масови отрицателни случаи, при които работодателите да променят длъжностите или да преназначават работниците на длъжности с по-ниски прагове или на непълно работно време. Няма също индикации работодателите да намаляват работните заплати до равнището на минималните прагове. Подаваните данни за персоналия регистър на НОИ показват, че няма спад в средния осигурителен доход на фирмите, при които заплатите са били над въведените прагове.

Като недостатъци на прилаганите мерки и механизми (от гледна точка на борбата с бедността и спазването на социалната справедливост) могат да се посочат: нарастването на индивидуалната осигурителна тежест, което не бе придружено с

реципрочно увеличаване на доходите и намаляване на индивидуалната данъчна тежест (т.нар. “трансформиране на данъци във вноски”); начисляването на осигурителни вноски върху социалните разходи, правени от работодателите; временното (до края на 2004 г.) заплащане от работодателя на осигурителните вноски за фонд “Пенсии” върху паричното обезщетение за периодите на временна неработоспособност или бременност и раждане; предвидената в пенсионната формула тежест (1%) на всяка година осигурителен стаж изглежда недостатъчна за да отрази по адекватен начин индивидуалния осигурителен принос и да компенсира релевантно пенсионера за неговото “отложено потребление” през активния му трудов живот.

(в) *Размер на пенсиите.* През последните години пенсиите са едни от най- динамично развиващите се доходи, които почти са възстановили реалното си равнище от 1995 година (вж. Приложение б).

Като пример за положителна практика при определяне размера на пенсиите, антиинфлационната им защита и поддържането на тяхната покупателна способност може да се посочи ежегодното актуализиране на размера на пенсиите съобразно нарастването на осигурителния доход за страната и индекса на потребителските цени през предходната година. Най-съществената слабост остава ниският размер на пенсиите и неблагоприятното съотношение между тях и средната работна заплата и средния осигурителен доход. През 2002 г. средната пенсия за осигурителен стаж и възраст представлява 38,8% от средната работна заплата и 40,6% от средния осигурителен доход. Това обуславя спада в жизнения стандарт и участието в обществения живот на хората след тяхното пенсиониране.

(г) *Координация на взаимодействието със социалното подпомагане.* Подобреното взаимодействие се изразява в: търсенето на по- голяма съгласуваност между размерите на социалните помощи и минималните пенсии, която позволява помощите да бъдат по- добре насочвани към нискодоходните пенсионери и техните семейства; въвеждането на по-високи коефициенти за определяне на диференцирания минимален доход за възрастни (над 65 години) и много възрастни хора (над 75 години); по-широкият достъп на повече хора (вкл. пенсионери) до целевите енергийни помощи.

Това допринася за омекотяване на последствията от обедняването на най-нискодоходната част от възрастното население. Проблем остава недостатъчното по количество и качество предлагане и оказване на социални услуги за възрастните хора, което да съответства на тяхното платежоспособно търсене.

4. Политика на пазара на труда

Основна цел на политиката на пазара на труда в България, съгласно програмата на Правителството, е осигуряване на добре функциониращ пазар на труда, гарантиращ по-висока степен на заетост на трудоспособното население.

От началото на 2002 г. влезе в сила Закон за насърчаване на заетостта. Той укрепи административната и финансова основа за изпълнение на активната политика в областта на трудовия пазар. Средствата за изплащане на обезщетения за безработица бяха отделени от тези за финансиране на активните мерки на АЗ, а самите програми и мерки за насърчаване на заетостта се обезпечават от държавния бюджет. По този начин се осигури тяхното по-устойчиво финансиране. Реформирана бе системата за социално подпомагане и бяха приети редица промени в нормативната й уредба.

През 2002 г. нововключените в програми и мерки за насърчаване на заетостта безработни са 108 200 или с 25.5% повече в сравнение с 2001 година. Преобладават устроените на работа по програми, които са се увеличили с 25.9% на годишна база.

Мерките и програмите за насърчаване на заетостта през годината са насочени приоритетно към повишаване гъвкавостта и адаптивността на трудовия пазар, а също така и към рисковите групи. Рисковите групи включват: младежите до 29-годишна възраст, безработните лица над 50-годишна възраст, продължително безработните лица, безработните лица с намалена работоспособност, безработните лица с ниска степен на образование и без специалност и професия, както и безработните жени.

През 2002 г. стартира национална програма *“От социални помощи към осигуряване на заетост”*, която започна пилотно през септември в няколко общини, а през ноември се реализира в национален мащаб. Тя е насочена преди всичко към дългосрочно безработни лица с продължителност на регистрацията в бюрата по труда над една година. Проблемът с дългосрочно безработните в страната е един от най-съществените, тъй като преобладаващата част от тези хора са без специалност и с ниска степен на образование. Това ограничава възможностите им за намиране на работа. Поради дългия престой без работа голяма част от тях губят своите умения и трудови навици и допълнително влошават своята конкурентноспособност на пазара на труда.

Програмата комбинира различни мерки, които да съдействат за постепенното връщане на дълготрайно безработните лица на пазара на труда. На безработните се предлага субсидирана заетост за период до 3 години. Основните дейности, по които лицата ще бъдат наемани по програмата са: комунално-битово обслужване; благоустройство на населени места и производствени зони; поддържане и опазване на общинска и държавна собственост; опазване и поддържане на околната среда; поддържане и опазване на паметници на културата; дейности в промишлеността; социални дейности; дейност *“Личен асистент”*; други общополезни дейности. Програмата съдържа компоненти *“Ограмотяване”* и *“Квалификация”*, повишаващи конкурентноспособността и пригодността за заетост на лицата без образование и заетост. Тъй като голяма част от дълготрайно безработните лица са от ромски произход, една от основните цели на програмата е да предостави на ромската общност адекватни възможности за трудова реализация и професионална квалификация. През 2003 г. в курсове за ограмотяване ще бъдат включени 1000 безработни на социално подпомагане, от които около 80% (по експертна оценка на работещите в бюрата по труда) са от ромски произход. За финансиране на програмата са отпуснати около 217 млн. лв.

Други предимства на програмата във връзка с проблема за борба с бедността в страната са: 1) участниците в програмата получават близо два пъти по-висок доход в сравнение с периода, когато са получавали социални помощи; 2) Участниците в програмата имат социално осигуряване, а периода, в който те са заети в дейности от програмата, се счита за трудов стаж.

Броят на нововключените безработни в програмата *“От социални помощи към осигуряване на заетост”* възлиза на 62.3% от всички включени в програми лица през 2002 година. Към април 2003 г. по програмата са разкрити 77 569 работни места (средногодишен брой). В момента това е най-мощната програма на МТСП, която се възприема добре и от работодателите, и от безработните лица.

Прилагат се и широк от програми и мерки, насочени към решаването на идентифицираните проблеми на пазара на труда:

➤ **Трудово посредничество**

➤ **Обучение** - обучение за придобиване на професионална квалификация на възрастни, организирано от АЗ за заети и безработни лица, мотивационно обучение, ограмотяване, чиракуване, ротация на работното място.

➤ **Инициативи за увеличаване на заетостта** - мерки и програми, насърчаващи наемането на безработни и др. лица от целеви групи, като по-голяма част от разходите се покриват от работодателите (безработни младежи до 29 годишна възраст, младежи от социални заведения, продължително безработни лица, самотни родители и/или майки с деца до 3-годишна възраст, лица, изтърпели наказание "лишаване от свобода", безработни жени над 50-годишна възраст и мъже над 55-годишна възраст и др.

➤ **Интегриране чрез заетост на хора с увреждания на пазара на труда** - Насърчаване работодателите да наемат на работа - младежи с намалена работоспособност, лица с трайно намалена работоспособност, лица с трайно намалена работоспособност, наети на временна, сезонна или почасова работа

➤ **Създаване на работни места** - създаване на допълнителни работни места в обществено полезни дейности. По-голямата част от разходите са за сметка на държавния бюджет. Реализират се редица програми, в т.ч.: Програма за заетост на учители в обучение на деца с увреждания; "Възобновяване и опазване на българската гора"; "Опазване на реколта 2003"; Национална програма за обучение и заетост на хора с увреждания; НП "Помощ за пенсиониране"; Социално инвестиционен фонд и др.

➤ **Насърчаване на предприемачеството** - стимулиране започването на самостоятелна стопанска дейност от безработни лица; осигуряването на заетост на друг безработен член от семейството; предоставяне на средства за квалификация по предмета на стопанската дейност и/или по нейното управление; насърчаване на предприемачеството сред земеделските производители; и др.

5. Регионална политика

Политиката за регионално развитие се реализира чрез приетия през 1999 г. Закон за регионално развитие и регламентираните от него документи - Общински стратегии за развитие, Областни планове за развитие и Национален план за регионално развитие.

Пакетът от планови документи на регионалната политика доведе до редица положителни резултати. Сред тях основен е идентифицирането на основните различия в икономическото и социалното развитие по отношение на техническата и социална инфраструктура на равнището на общини, области, райони за планиране и страната.

На основата на Закона за регионално развитие бяха определени в областите т.н. *райони за целенасочено въздействие*, съставени от общини в критично социално-икономическо състояние. Това са районите в индустриален упадък, изостаналите селски райони, които включват в себе си и планинските райони и районите за трансгранично сътрудничество и развитие. Политиката за целенасочено въздействие на държавата спрямо изостаналите райони осигурява конкретност в приоритетите, целите и задачите за преодоляването в тях на високата безработица, ниските доходи и влошеното качество на живот.

Значима помощ за преодоляване на териториалните различия оказва използването на възможностите на предприеждинителния инструмент ФАР – неговите програми "ФАР – икономическо и социално сближаване" и "ФАР – трансгранично сътрудничество".

По програма ФАР, по финансовите меморандуми за периода 2000- 2001 г. се изпълняват 10 проекта в областта на икономическото и социално сближаване.

До края на 2002 г. са усвоени 45% от средствата по Финансов меморандум “ФАР – ИСС – 2000”, на обща стойност 6,7 млн.евро, а по Финансов меморандум - “ФАР – ИСС – 2001” , общата договорирана сума е 54,7 млн. евро, в т.ч. 19 млн. евро национално съфинансиране. Всички проекти по Финансов меморандум – ИСС – 2001 стартираха в началото на 2003 г. Подписаният Финансов меморандум “ФАР – ИСС – 2002” в края на 2002 г. от ЕК осигурява 14 млн. евро.

Проектите: “Улесняване и намиране на работа за младите”, “Развитие на екотуризма в България”, “Обучение през целия живот и професионално обучение” ще стартират в началото на 2004 г. Общата сума възлиза на 14 млн. евро.

Програма “ФАР – трансгранично сътрудничество”, осигурява сътрудничество на България с Гърция и Румъния, а от 2003 г и с Турция, Македония и Сърбия. В рамките на Финансов меморандум “ФАР – ТГС – 2000” са заложили пет инвестиционни проекта и проект за грантова схема в областта на образованието, подкрепа на бизнеса, културен обмен и др. Общата сума възлиза на 34,7 млн.евро. Към края на 2002г. от тази сума са договорени общо 24,5 млн.евро., в т.ч. 5 млн.евро национално съфинансиране.

В процеса на програмирането по двете програми на ФАР много общини успешно кандидатстват за финансиране, други са в процес на подготовка, а трети, особено по-малките и по-изостаналите, все още не са съумели да се възползват, очаквайки информационна и друга помощ от държавните институции.

Редица от слабостите, свързани с прилагането на програмните документи за провеждане на регионалната политика, се дължат на организационни пропуски. Критериите и индикаторите са в процес на разработване, което ще спомогне за степента на изпълнение на целите на различните планове и програми.

Общините се нуждаят от пряк достъп до информация при определяне на източниците и механизмите за финансиране, както и по-ясна система за целесъобразното и законосъобразното усвояване на предоставените средства. Често и самите органи, провеждащи политиката за регионално развитие, нямат ясно формулирани правомощия и функции, не са в състояние да определят ефективните мерки за координация и контрол върху дейността им.

6. Жилищна политика

След началото на прехода към пазарна икономика държавата постепенно се оттегли от повечето от дейностите, засягащи жилищното строителство. Разработена е нова жилищна политика, която цели осигуряването на правни и финансови възможности за изграждане, управление и поддържане на достъпни и адекватни жилища в условията на децентрализиран и държавно регулиран пазар. Основното задължение на държавните органи се изразява в осигуряване на правни, финансови и организационни условия за уязвимите групи да решават жилищните си проблеми. Общините имат правни регламенти за стопанисване на социалния наемен фонд, но не и ресурси за неговото поддържане и разширено възпроизводство.

За създаване на стимулиращи условия за частни/лични инвестиции в жилища е разработен пакет от мерки, съдържащ - работеща жилищно-спестовна система, общински поземлени банки, адекватна система за финансиране на техническата инфраструктура, консултантски услуги, подходящи проекти и строителни технологии.

V. СТРАТЕГИЯ

1. Въведение

Хората са богатството на България. Те имат право да живеят в условия, които им осигуряват достойно съществуване и пълноценно участие в обществения живот. Правителството на Република България се стреми все по-малко български граждани да живеят в състояние на бедност и да бъдат социално изолирани. Не е приемливо да има хора, които гладуват, имат затруднен достъп до здравеопазване и образование, нямат жилища и не могат да упражняват основни права. Всеки отделен човек и всяко семейство трябва да може да реализира собствения си потенциал в името на своето благосъстояние и социална интеграция. Държавата, бизнесът и гражданските организации също са отговорни пред всяко семейство и пред всеки отделен човек за осигуряването на обществена подкрепа и ресурси за реализиране на този потенциал.

Изпълнението на Стратегията зависи в решаваща степен от състоянието, развитието и въздействието на икономическата среда върху общественото-икономическия живот.

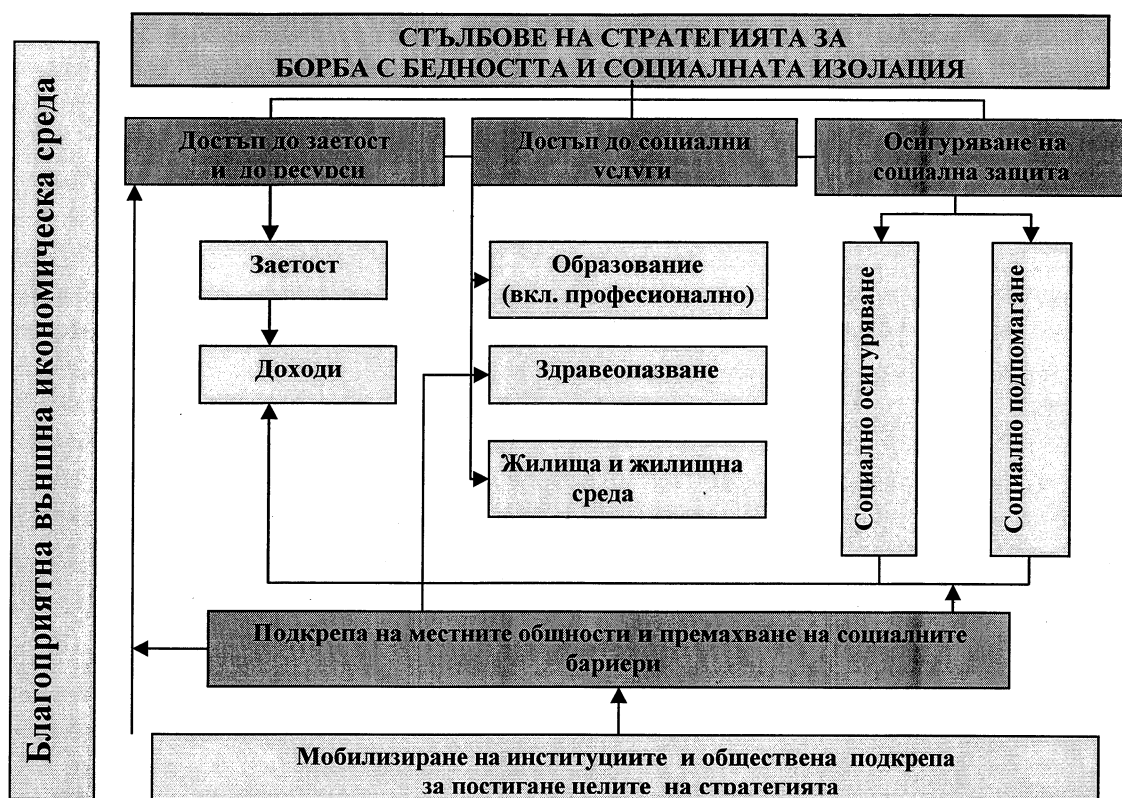
Правителството на Р България се стреми към осигуряването на благоприятна икономическа среда. По-конкретно, това означава поддържане на макроикономическа стабилност, ефективно функционираща пазарна икономика, генерираща растеж, способна да се справи с конкурентния натиск на пазарните сили в ЕС в средносрочен план и подобряващи се условия за развитие на бизнеса. Успешната икономическа политика отчита възможните социални последици и следва да осигурява на бедните хора не само достъп до икономически ресурси, но и достъп до резултатите от икономическия растеж.

Ефективната социална политика се нуждае от адекватни механизми за дефиниране, мониторинг и оценка на равнището на бедност и социална изолация с оглед постигане на по-добра целенасоченост на социалните разходи, изграждането на различни защитни мрежи, диференциращи обхвата на хората, нуждаещи се от социално подпомагане. Така очертаната рамка на социалната политика ще допринесе за осигуряването на по-добри възможности за включване на хората в неравностойно положение в икономическия и социален живот при зачитане на техния индивидуален избор и потребности, подобряване на качеството им на живот и разширяване на възможностите им за лична реализация.

Стратегията като част от социалната политика на Правителството се основава на следните подходи:

- **Превантивен** - предотвратяване на бедността и социалната изолация;
- **Проактивен** - създаване на условия и подпомагане процеса на излизане от състоянието на бедност и социална изолация.

Това ще бъде постигнато чрез улесняване достъпа до **заетост, социални услуги и ефективна социална защита**, на основата на съгласуването на икономическата, финансова и социална политики.

Заетостта е най-добрият щит срещу бедността и социалната изолация, както и повишаването пригодността за заетост на работната сила.

Успоредно със заетостта, достъпът до социални услуги играе важна роля, отразявайки нарастващите потребности и останалите предпоставки като образование, здравеопазване, информация, комуникации, жилища, и др.

Системата за социална защита също има ключова роля, прилагайки схемите за социално осигуряване и подпомагане и по-доброто насочване и оптимизиране на мерките като важни инструменти в политиката.

Мобилизацията на институциите е основна предпоставка за реализация на Стратегията. Социалната изолация е с много и различни измерения и поради това изисква прилагане на политики, основани на комплексен междуинституционален подход към проблема. Ефективността на политиките за борба с бедността зависи от навременната и добра координация на действията между институциите на съответното равнище, включващи планиране, реализация, мониторинг и оценка.

Избраният подход е на активна, а не пасивна политика за борба с бедността и социалната изолация.

2. Принципи

Стратегията е разработена на основата на следните принципи:

Превантивност на мерките - предприемане на действия за отстраняване на причините за негативните явления и процеси в обществото;

Устойчивост на резултатите - постигнатите ефекти да бъдат трайни и с дългосрочно въздействие;

Ефективност - реализират се програми и мерки след анализ на потребностите, съгласуваност и адекватност на целите, мониторинг на реализацията и оценка на резултатите;

Ефикасност - икономичност на разходите, добро съотношение на разходите спрямо резултатите;

Кохерентност - управлението в социалната сфера да осигурява вътрешна логика и взаимна обвързаност на разработваните политики, политически ангажимент и отговорност от страна на институциите при разработване и осъществяване на социалната политика.

Солидарност и партньорство – ангажиране на социалните партньори и на представители на гражданското общество и неправителствения сектор в процеса на разработване и изпълнение на политики срещу бедността и социалната изолация.

3. Стратегически цели, оперативни цели и задачи

ГЕНЕРАЛНА СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ И СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

На срещата на Европейския съвет в Ница (2000), страните-членки на ЕС се споразумяха да развиват приоритетите на своите политики за борба с бедността и социалната изолация в рамките на следните четири стратегически цели:

- да се улесни участието в заетостта и достъпа за всички до ресурси, права, блага и услуги;
- да се предотврати риска от изолация;
- да се подпомогнат най-уязвимите;
- да се мобилизират всички институции.

Националните планове за борба с бедността и социалната изолация на страните-членки включват политически цели и мерки за постигането на горните четири стратегически цели.

Въз основа на този подход, намаляването на бедността и предотвратяването на риска от социална изолация е генерална цел на настоящата стратегия.

Стратегията обхваща периода 2003 - 2006 година.

Основните показатели, измерващи постигането на генералната цел:

- Равнище на безработица - намаляване до 11.5% през 2006г.;
- Брой хора на социално подпомагане - намаляване със 100 000 души;
- Равнище на доходите - нарастване на минималните плащания със 7% средногодишно;
- Развитие на социалните услуги - прираст с 10% до края на периода на финансовите средства, отделяни от държавата за развитие на социалните услуги;

- Брой настанени деца, отглеждани в специализираните институции - намаляване с 10% до края на периода.

Предвид поетите ангажименти на България пред ЕК и нейната подготовка за пълноправно членство в ЕС, настоящата Стратегия приема като свои **стратегически цели** възприетите от страните-членки. В рамките на тези стратегически цели се поставят **оперативни цели**, а по всяка една от тях се формулират конкретни **задачи** за постигането им.

Дърво на целите

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1: ДА СЕ УЛЕСНИ УЧАСТИЕТО В ЗАЕТОСТТА И ДОСТЪПА ЗА ВСИЧКИ ДО РЕСУРСИ, ПРАВА, БЛАГА И УСЛУГИ
--

Оперативна цел 1.1 Улесняване участието в заетостта

Задача 1. Стимулиране започването на самостоятелна стопанска дейност на безработни лица чрез предоставяне на достъп до финансов ресурс, обучение, консултантски и други услуги.

Задача 2. Насърчаване на започването на самостоятелна стопанска дейност в областта на земеделието (вкл. алтернативното земеделие) и животновъдството

Задача 3. Развитие на мрежата от бизнес инкубатори и бизнес центрове за оказване на по-ефективни услуги на започващите и разрастващите своя бизнес предприемачи

Задача 4. Осигуряване на обучение по предмета на стартираща стопанска дейност за предприемачите и обучение на безработни лица (допълнителна квалификация /преквалификация на заети лица) за новоразкриваните работни места

Задача 5. Разширяване на достъп до инфраструктура, подкрепяща бизнеса, вкл. чрез използване на новите информационни технологии

Задача 6. Стимулиране развитието на семейния бизнес

Задача 7. Насърчаване на работодателите да разкриват нови работни места, на които да бъдат назначавани безработни лица

Задача 8. Подпомагане на трудоемки стопански дейности, които ангажират наемането на повече работна ръка (билкопроизводство, гъбарство, зеленчукопроизводство, лозарство, лесовъдство и др.)

Задача 9. Повишаване броя на лицата завършили обучение за начална квалификация, повишаване на квалификацията и преквалификация (заети и безработни)

Задача 10. Стимулиране на ученето през целия живот за повишаване на пригодността за заетост на работната сила

Задача 11. Обвързване на програмите за обучение с последващо започване на работа

Задача 12. Стимулиране развитието на стажуване и чиракуване на безработни лица на работни места, специално разкрити от работодател

Задача 13. Включване на безработни лица с основно и по-ниско образование в програми, включващи модули за ограмотяване и квалификация

Задача 14. Преквалификация на безработните от селските райони по професии, свързани с преработването на селскостопанска продукция и по професии, несвързани пряко със селскостопанското производство.

Оперативна цел 1.2 Повишаване на реалните доходи

Задача 1. Определяне и приемане на официален праг на бедността.

Задача 2. Въвеждане на система за мониторинг, оценка на бедността и разработване на политики в областта на бедността и социалната изолация.

Задача 3. Намаляване на данъчната тежест върху ниските и средни доходи на населението. Подготвяне въвеждането на семейно подоходно облагане.

Задача 4. Разширяване сферата на браншово договаряне на работните заплати.

Задача 5. Усъвършенстване на системата за контрол на работодателите по отношение на работещите без трудов договор и създаване на стимули за работодателите да повишават дохода на наетите.

Задача 6. Приемане на Закон за гарантиране вземанията на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя.

Задача 7. Постепенно нарастване на минималните плащания (МРЗ, социална пенсия, ГМД). Въвеждане на диференцирани минимални заплати в основни браншове и професии.

Задача 8. Усъвършенстване на възможностите за достъп до пенсионни и други осигурителни права. Създаване на условия за ръст на пенсиите и подобряване съотношението между средната пенсия и средния осигурителен доход.

Задача 9. Усъвършенстване на механизма за ефективно усвояване на предоставяните видове социални помощи за бедните. По-добро насочване на социалните помощи за бедните, с оглед насърчаване социалното включване и участието в пазара на труда.

Задача 10. Усъвършенстване на системата за контрол върху декларираното от получателите на социални помощи доходно и имуществено състояние.

Оперативна цел 1.3 Осигуряване на равен достъп до здравни услуги

Задача 1. Определяне кръга на необхванатите лица и предприемане на мерки за тяхното включване в системата на задължителното здравно осигуряване.

Задача 2. Предприемане на действия за осигуряване на “мобилна” медицинска помощ за населението в отдалечени райони и за специфични групи.

Задача 3. Подобряване достъпът на ромската общност до качествени медицински услуги чрез разкриване на първични практики в квартали с компактно ромско население.

Задача 4. Стимулиране предоставянето на медицински услуги в приюти за бездомни.

Задача 5. Създаване на облекчен режим за функциониране на центрове за долекуване, хосписи, домове за възрастни хора и други.

Оперативна цел 1.4 Осигуряване на равен достъп до образование и обучение

Задача 1. Подобряване достъпа до образование на деца от бедни семейства и оптимизиране използването на училищната мрежа в градовете.

Задача 2. Повишаване качеството на образованието, включително чрез подобряване квалификацията и адаптацията на персонала в системата на образованието и с оглед

реализацията на стратегията за осигуряване на училищата с информационни технологии.

Задача 3. Осигуряване на равни възможности за завършване на образователни етапи и степени на живущите в изостанали райони

Задача 4. Нормативно обвързване на задължителната възраст за образование с образователна степен.

Задача 5. Стимулиране на обучението и професионалната квалификация в специализирани училища за занаяти.

Задача 6. Създаване на специални програми за стимулиране на обучението на деца от бедни семейства.

Задача 7. Обучение по предприемачество в общообразователните програми на училищата.

Задача 8. Прилагане на система за определяне на потребностите от обучение на възрастни - безработни и заети лица

Задача 9. Увеличаване на инвестициите за развитие на човешките ресурси

Задача 10. Подобряване на ресурсното осигуряване на ученето и обучението - методическо, организационно, материално, финансово, човешки ресурси.

Задача 11. Приближаване на ученето до дома - стимулиране предлагането на качествени услуги, улесняване на достъпа

Задача 12. Осигуряване на базисни и ключови умения за заети и безработни

Заети 13. Развитие на дейностите за професионална образование и обучение

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2: ДА СЕ ПРЕДОТВРАТИ РИСКЪТ ОТ СОЦИАЛНА ИЗОЛАЦИЯ

Оперативна цел 2.1 Разработване и въвеждане на механизми за предоставяне на специфични услуги в общността.

Задача 1. Насърчаване предоставянето на услуги от общините, неправителствените организации и сдружения, от неформални граждански групи, насочени към бедните и социално изолираните.

Задача 2. Създаване на условия за изграждане на мрежа от центрове за социална рехабилитация и интеграция, кризисни центрове, защитени жилища.

Оперативна цел 2.2 Създаване на условия за достъп до информационни и комуникационни технологии в изостанали общини и бедни общности.

Задача 1. Изграждане на комуникационна инфраструктура, особено в отдалечени и с недостатъчен финансов ресурс общности .

Задача 2. Осигуряване на достъп до информационни технологии в изостанали общини и бедни общности чрез Интернет центрове.

Задача 3. Насърчаване на обучението по информационни и комуникационни технологии. Приоритетно включване на хора с увреждания, младежи, възрастни хора, други рискови групи.

Задача 4. Проучване на възможностите за предлагане на пакети от персонални компютри и софтуер на преференциални цени за хора с ограничени финансови възможности.

Оперативна цел 2.3. Укрепване на солидарността в семейството и общността

Задача 1. Подпомагане на отделните общности при разработването и прилагането на механизми за взаимна помощ и взаимно подпомагане.

Задача 2. Подпомагане функционирането на центрове за семейно консултиране и насърчаване предоставянето на услуги в общността за социална адаптация на младежи.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3: ДА СЕ ПОДПОМОГНАТ НАЙ-УЯЗВИМИТЕ

Оперативна цел 3.1 По-нататъшно подобряване на социалното обслужване на уязвимите групи от населението, с оглед постигане на по-високи критерии и стандарти при задоволяване на потребностите

Задача 1. Разработване и въвеждане на усъвършенствани критерии и стандарти за социални услуги на уязвимите групи.

Задача 2. Подпомагане прехода от институционални грижи към услуги, предоставяни в общността чрез развитие на мрежата от социални услуги – дневни центрове, обществени трапезарии, центрове за социална рехабилитация, семейни центрове и др.

Задача 3. Приемане на система от държавни критерии и стандарти за избор на организации и институции, предоставящи социални услуги на уязвими групи в общността.

Задача 4. Намаляване броя на настанените хора в специализираните институции и намаляване броя на самите институции.

Задача 5. Подобряване на материалната база и качеството на обслужване и живот в специализираните институции, предоставящи социални услуги.

Оперативна цел 3.2 Реинтегриране в трудовия пазар на уязвими групи

Задача 1. Подобряване насочеността на активните програми към най-уязвимите групи на пазара на труда

Задача 2. Предотвратяване (превенция) и ограничаване на младежката безработица

Задача 3. Предотвратяване (превенция) и ограничаване на дългосрочната безработица;

Задача 4. Предотвратяване (превенция) и ограничаване на безработицата на лица над 50-годишна възраст.

Задача 5. Предотвратяване (превенция) и ограничаване на безработицата сред хора с увреждания.

Задача 6. Интегриране на етническите малцинствени групи и по-специално на ромите на пазара на труда.

Задача 7. Обучение за придобиване на професионална квалификация на лица от уязвими групи за повишаване на пригодността за заетост и възможностите за намиране на работа на първичния пазар на труда.

Оперативна цел 3.3 Удовлетворяване на специфични здравни нужди на бедни и уязвими групи

Задача 1. Разработване на система за наблюдение на здравното състояние на всички рискови групи, въвеждането ѝ като задължителен елемент на добрата медицинска практика и мониторинг на специфичните здравни нужди на отделните рискови групи – деца, жени, хора с увреждания, безработни, роми, възрастни самотни хора и др.

Задача 2. Повишаване квалификацията на медицинския персонал за работа с бедни и уязвими групи, с оглед спецификата на тези групи от населението

Задача 3. Разработване и изпълнение на програми за здравно образование на рисковите групи и за ограничаване на вредните за здравето навици.

Задача 4. Насърчаване на профилактичните грижи за населението.

Задача 5. Намаляване на детската и майчина смъртност сред рисковите групи от населението.

Задача 6. Насърчаване изпълнението на Национална програма по репродуктивно здраве.

Задача 7. Ограничаване разпространението на ХИВ / СПИН, сифилис и туберкулоза.

Задача 8. Създаване на мрежа от ефективно функциониращи служби за рехабилитация на зависими хора и интегрирането им в общата мрежа за лечение на зависимости.

Оперативна цел 3.4 Удовлетворяване на специфични образователни потребности на бедни и уязвими групи.

Задача 1. Провеждане на постоянен мониторинг за специфичните образователни нужди на отделните уязвими групи – семейства от малки населени места, семейства, членове на които са продължително безработни, ромски семейства.

Задача 2. Разработване и прилагане на специални програми в съответствие с потребностите на уязвимите групи.

Задача 3. Осигуряване на услуги и стимули на деца от бедни семейства да участват в учебния процес.

Оперативна цел 3.5 Провеждане на диференцирана регионална политика в изостаналите райони

Задача 1. Подобряване на бизнес средата за нарастване инвестициите, създаващи работни места.

Задача 2. Подобряване на местната пътна инфраструктура до населените места, с оглед улесняване на достъпа до публични услуги и развитие на бизнеса на територията им.

Задача 3. Развитие и модернизация на инфраструктурата, свързана с осъществяването на икономически дейности, създаващи нови работни места.

Задача 4. Подобряване и модернизация на социалната инфраструктура – образование, здравеопазване, култура и др.

Задача 5. Разработване на програма за решаване на проблема с “гетовизацията” чрез създаване на градоустройствени планове в кварталите с концентрация на бедност, рехабилитация на тези квартали, осигуряване на техническа инфраструктура др.

Оперативна цел 3.6 Осигуряване на подслон за бедни.

Задача 1. Осигуряване на възможности за създаване на специален жилищен фонд за бедни и за подпомагане заплащането на наеми от бедни.

Задача 2. Разработване и прилагане на действия за жилищно осигуряване на деца след излизането им от домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа.

Задача 3. Насърчаване създаването на места за временен подслон.

Задача 4. Намаляване броя на западащите и рушащи се жилища.

Задача 5. Създаване на условия за достъп на бедните и бездомните хора до подслон.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 4: ДА СЕ МОБИЛИЗИРАТ ВСИЧКИ ИНСТИТУЦИИ

Оперативна цел 4.1 Участие на уязвимите групи във формиране на политики по отношение достъпа им до права, ресурси и услуги

Задача 1. Провеждане на обществени обсъждания с участието на широк кръг заинтересовани страни по въпросите на приемането на инициативи за местни политики и програми в областта на заетостта, социалното подпомагане, образованието, здравеопазването и жилищната политика, както и при разработването и прилагането на здравни програми за съответните групи.

Задача 2. Регламентиране включването в училищните настоятелства на представител от центровете за семейно консултиране; от общинската администрация; от Държавна

агенция за закрила на детето; от дирекция Социално подпомагане, за защита правата на ученици и семейства от уязвими групи.

Задача 3. Създаване на национална мрежа от центрове за консултации и защита на бедните, на базата на анализ и обобщаване опыта от функционирането на Центъра за социална информация в МТСП и на разработването на концепция за структурата, функциите и дейността на Центровете за социални консултации и защита.

Оперативна цел 4.2 Включване на проблемите за бедността и социалната изолация като задължителен елемент на държавната политика във всяка област

Задача 1. Въвеждане изискване за оценки на въздействието върху бедността и социалната изолация на проекти за нормативни актове в областта на данъците, цените, социалната сфера (доходи, социално подпомагане, социално осигуряване, образование, здравеопазване, жилища), екологията.

Задача 2. Създаване на постоянно действащ Национален съвет за координиране на политиките и програмите за борба с бедността и регионални съвети за борба с бедността и социалната изолация с представителство на заинтересованите страни.

Задача 3. Разработване на регионални планове за борба с бедността и социалната изолация на основата на предварително идентифицирани приоритетни потребности на уязвимите групи.

Задача 4. Разработване и провеждане на специализирани програми за обучение на служители от държавната и общинските администрации по въпросите на бедността и социалната изолация.

Оперативна цел 4.3 Формиране на чувствителност и неприемане проявите на предразсъдъци, сегрегация и дискриминация спрямо пол, възраст и етническа принадлежност

Задача 1. Осъвременяване и оптимизиране на политиките, насочени към преодоляване на етнически и дискриминационни нагласи и действия, в т. ч. на базата на модели за десегрегация на ромските деца в общини със смесено и преобладаващо ромско население.

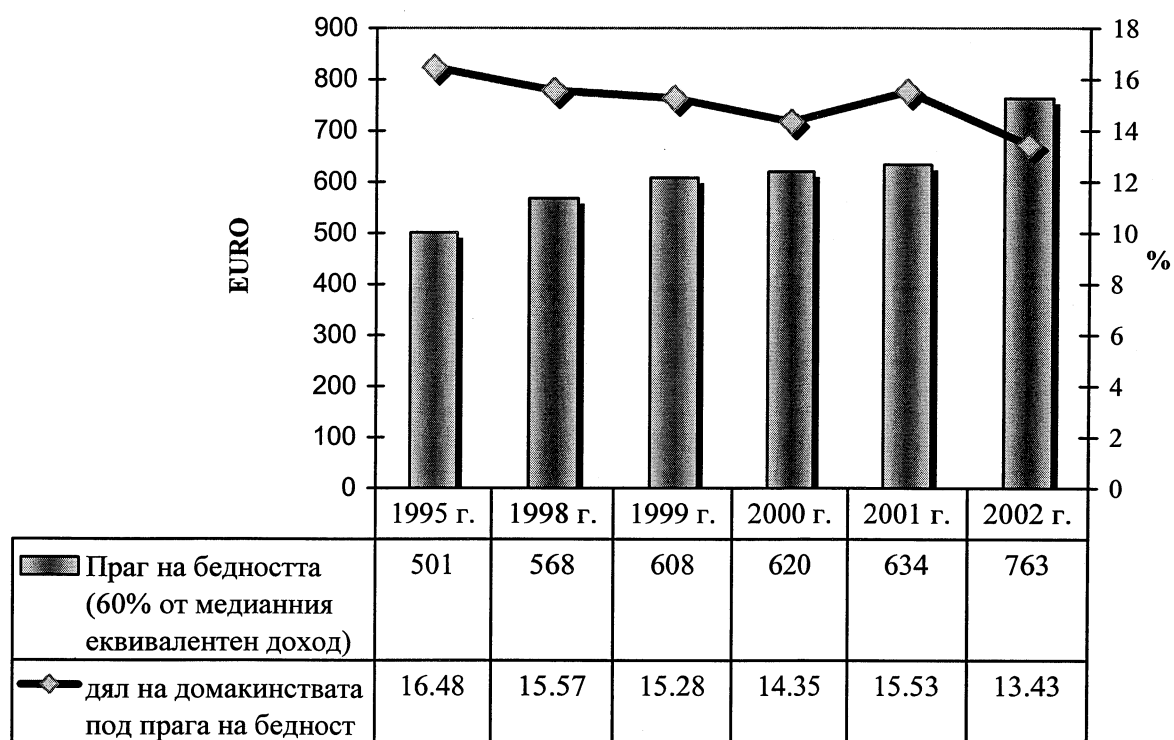
Задача 2. Оптимизиране на политиките, насочени към осигуряване на равни права на мъжете и жените във всички области въз основа на система от показатели за отчитане на равното третиране.

Задача 3. Промяна на обществените нагласи и засилване на обществената съпричастност към проблемите на хората в бедност.

VI. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Средногодишен праг на бедност на еквивалентна единица и обхват на бедността (1995-2002 година)

Източник: НСИ(www.nsi.bg/News/News.htm).

Приложение 2

Равнище на бедност според икономическия статус (в процент от лицата в съответната група)

Година	Заети лица	Наети лица	Самонаети лица	Безработни лица	Икономически неактивни лица	Пенсионери
1998	6,31	6,24	7,25	29,94	18,65	20,77
1999	5,64	5,82	3,64	32,32	17,72	18,33
2000	5,47	5,45	5,73	30,82	15,14	12,87
2001	6,64	6,59	7,20	33,16	15,64	13,59

Източник: НСИ.

Приложение 3

Равнище на бедност според броя на децата в домакинството (в процент от лицата в съответната група)

Година	2 възрастни (под 65 г.), без зависими деца	2 възрастни, 1 зависимо дете	2 възрастни, 3 или повече зависими деца
1998	8,61	11,44	37,73
1999	6,01	10,10	47,92
2000	6,61	8,31	51,28
2001	6,83	12,42	54,40

Източник: НСИ.

Приложение 4

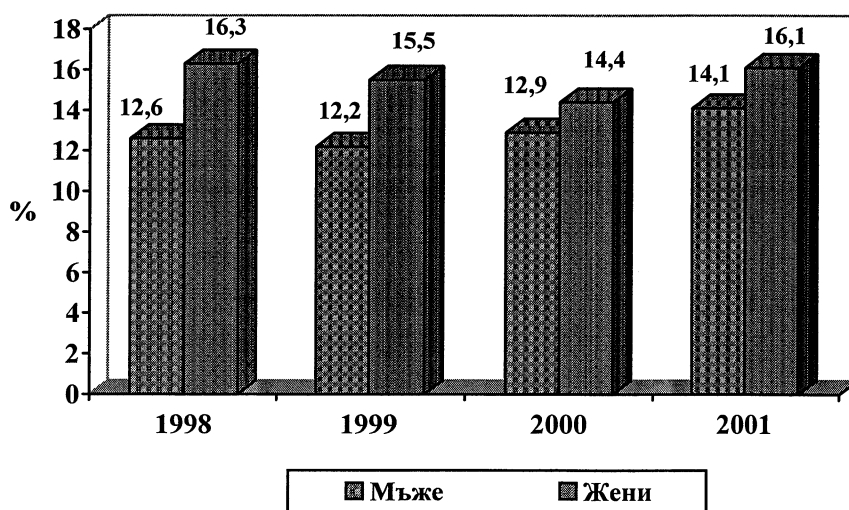
Равнище на бедност според размера и структурата на домакинството (в процент от лицата в съответната група)

Година	Едночленно домакинство	2 възрастни (под 65 г.), без зависими деца	Други домакинства без зависими деца	Самотен родител с 1 или повече зависими деца	2 възрастни, 2 зависими деца	Други домакинства със зависими деца
1998	46,01	8,61	5,51	36,92	11,23	12,17
1999	42,91	6,01	6,41	44,02	9,07	14,81
2000	32,09	6,61	5,95	30,73	14,17	15,55
2001	32,79	6,83	9,33	31,84	17,65	13,00

Източник: НСИ.

Приложение 5

Равнище на бедност според пола (в процент от лицата в съответната група)

Източник: НСИ

Приложение 6

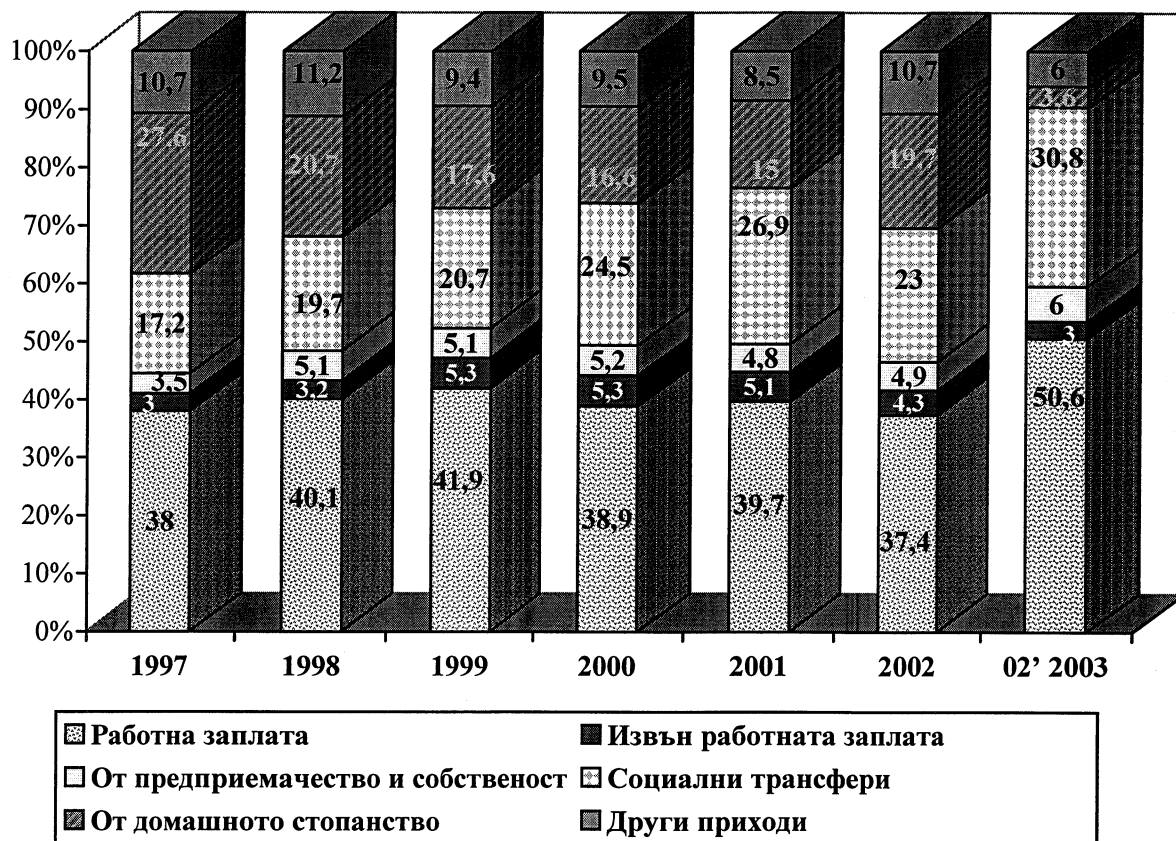
Развитие на доходите на населението (1995-2002 година)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I. Номинални доходи (лв.)*						
1. Минимална месечна работна заплата (към края на годината)	45500	53500	67	79	100	100
2. Средна месечна работна заплата	125163	183250	201	224	240	272
3. Социална пенсия	22053	31675	35825	40	42,33	45,54
4. Средна месечна пенсия за осигурителен стаж и възраст	38759	64898	69,78	89,51	95,33	105,51
5. Средна пенсия за инвалидност поради общо заболяване	27340	46100	50,00	61,36	68,49	78,31
6. Средна пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	39962	68277	73,24	80,37	88,59	97,94
7. Гарантиран минимален доход – ГМД (към края на годината)	27000	32400	37,30	37,30	40	40
8. Средногодишен общ доход на лице от домакинство	900285	1 432 320	1 502	1 574	1 589	1985
II. Индекси на реалните доходи (1995=100)						
1. Минимална месечна работна заплата	64,22	63,63	77,69	83,04	97,90	92,53
2. Средна месечна работна заплата	67,28	83,01	88,75	89,87	89,49	95,80
3. Социална пенсия	54,82	66,35	73,16	78,68	72,99	74,22
4. Средна пенсия (за осигурителен стаж и възраст)	60,37	85,18	89,29	100,35	102,99	107,73
5. Средна пенсия за инвалидност поради общо заболяване	53,78	76,42	80,81	89,89	93,46	100,99
6. Средна пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	151,29	217,82	227,79	226,59	232,64	243,07
7. Гарантиран минимален доход – ГМД	65,74	66,47	74,61	67,63	67,55	63,84
8. Среден доход на лице от домакинство	59,9	80,3	82,1	78,0	73,3	86,6

Източник: по данни на МТСП и НСИ.

Приложение 7

Структура на доходите средно на лице от домакинството

Източник: НСИ "Наблюдения на домакинските бюджети".

Приложение 8

Основни показатели за безработицата според НРС на НСИ и брой на съкратените от работа лица поради производствени затруднения, според АЗ

	Мерна единица	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Средногодишно ниво на безработица	%	14,1	15,6	16,9	19,7	17,8	15,6*
Средногодишен коефициент на икономическа активност на населението	%	51,0	49,6	48,8	49,6	49,4	48,0*
Обезкуражени за намиране на работа лица	хил. души	263,6	323,7	419,5	367,0	401,2	475,9*
Средногодишен дял на дълготрайно безработните лица според НРС	%	58,2	55,6	58,1	61,8	65,7	51,6**
Съкратени от работа поради производствени затруднения и регистрирани в бюрата по труда (АЗ)	хил. души	183,6	234,7	280,4	226,4	176,7	62,3*

Източник: НСИ, АЗ

* - за първото тримесечие на 2003

** - за първите четири месеца на 2003

Приложение 9

Основни здравни показатели

Показатели / години	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Детска смъртност - на 1000 живородени	14.8	14.8	15.6	17.5	14.4	14.6	13.3	14.4
Раждаемост	12.1	8.6	8.6	7.7	7.9	8.8	9.0	8.6
Естествен прираст	-0.4	-5.0	-5.4	-7.0	-6.4	-4.8	-5.1	-5.6
Обща смъртност	12.5	13.6	14.0	14.7	14.3	13.6	14.1	14.2
Майчина смъртност (на 100 000 живородени)	20.9	19.5	19.4	18.7	15.3	23.5	17.6	19.1
Заболеваемост от туберкулоза (новооткрити случаи на 100 000 души)	25.9	40.5	37.2	41.3	49.9	45.5	41.0	48.0

Източник: НСИ, Жените и мъжете в Република България, 2002; ПРООН, Цели на хилядолетието за развитие на България, 2003.

Приложение 10

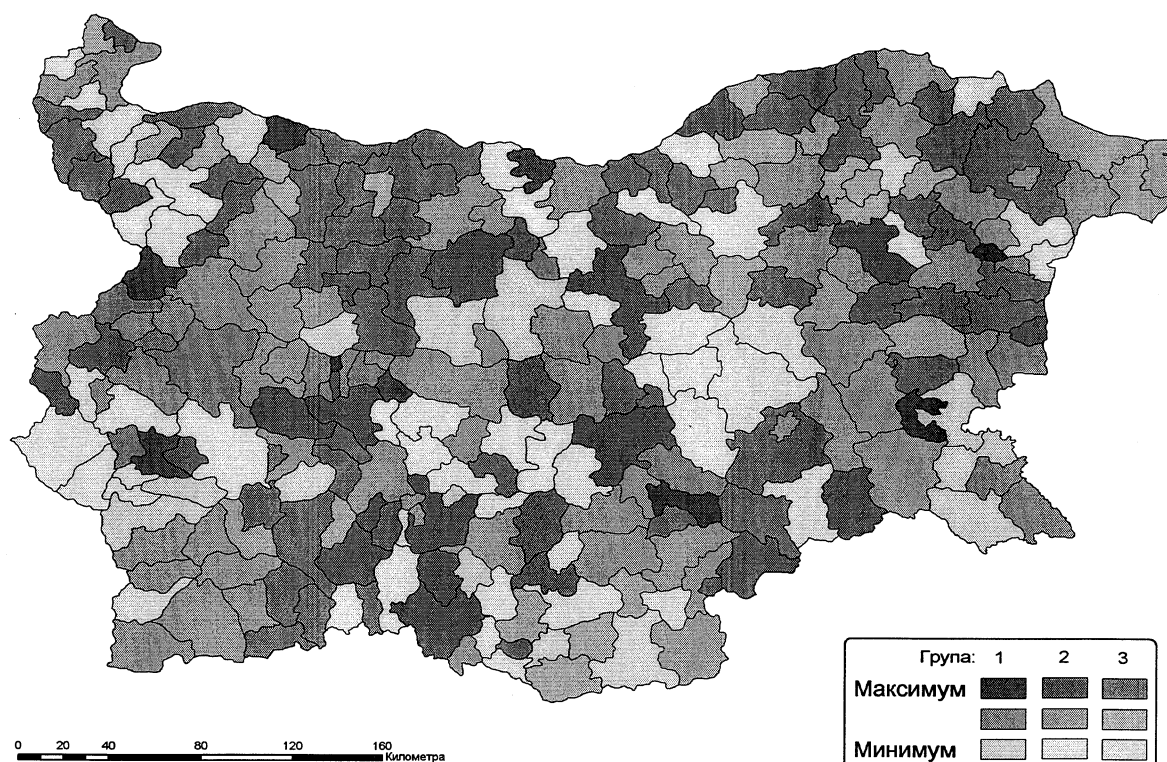
Очаквана средна продължителност на живота при раждане

Пол / периоди	1989-1991	1993-1995	1995-1997	1997-1999	1998-2000
Общо	71, 2	70, 6	70, 5	71, 0	71,7
Мъже	68,0	67,1	67,1	67,6	68,2
Жени	74,7	74,9	74,3	74,6	75,3

Източник: НСИ – Жените и мъжете в Република България, 2002

Приложение 11

Групировка на общините според равнището им на социално-икономическото развитие през 2000 година

Източник: ИИ на БАН – “Мониторинг на социално-икономическите и екологични различия между общините в България за периода 1998- 2000 година”.

Приложение 12

Роля на социалните трансфери за ограничаване обхвата на бедността

Година	% на домакинствата под прага на бедност след социалните трансфери	% на домакинствата под прага на бедност преди социалните трансфери (без пенсиите)	% на домакинствата под прага на бедност преди социалните трансфери (вкл. пенсиите)
1995	16,48	18,90	31,70
1998	15,57	17,52	34,89
1999	15,28	17,41	35,53
2000	14,35	17,49	39,04
2001	15,53	19,14	43,07
2002	13,43	16,54	37,10

Източник: НСИ.

Приложение 13

Общо жилища и обитаване на стандартни жилища в България през 2001 г.

	Общо жилища на 1000 обитатели		
	Общо	Градове	Села
Общо жилища на 1000 обитатели	467	421	568
Обитавани стандартни жилища на 1000 обитатели	360	352	376

Източник: НСИ, Преброяване на населението, 2001г.